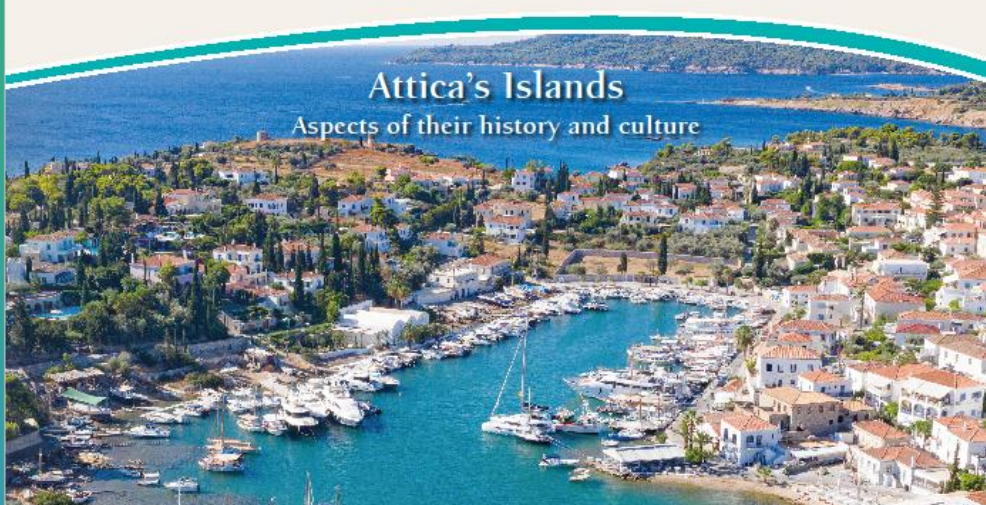

ΔΙΚΤΥΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΔΗΜΩΝ Π.Ε. ΝΗΣΩΝ ΑΤΤΙΚΗΣ

Νησιά της Αττικής

Όψεις της ιστορίας και του πολιτισμού

Attica's Islands
Aspects of their history and culture

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ
ΔΩΡΕΑΝ
DISTRIBUTED
FREE OF CHARGE

Νησιά της Αττικής

Όψεις της ιστορίας και του πολιτισμού

Οι άνθρωποι και οι τόποι του Δικτύου Δήμων Π.Ε. Νήσων Αττικής συνθέτουν ένα πολιτισμικό μωσαϊκό που εκτείνεται από τις βόρειες ακτές του Σαρωνικού έως τον Αργολικό κόλπο, μαζί με τα Κύθηρα-Αντικύθηρα, και καλύπτει ένα ευρύτατο χρονολογικό φάσμα, από τη Νεολιθική περίοδο μέχρι σήμερα. Η παρούσα έκδοση φιλοδοξεί να αναδείξει το μωσαϊκό αυτό και να το καταστήσει κτήμα όλων.

The people and the lands in the Attica Islands Network form a cultural mosaic stretching from the northern coast of the Saronic to the Argolic gulf, together with Kythera-Antikythera, while covering a remarkably large chronological span, from the Neolithic period to the present day. The present edition is meant to highlight this mosaic and make it widely known.

atticaislandsnetwork.gr

ΕΛΛΑΣ

Μ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΕΛΛΑΣ

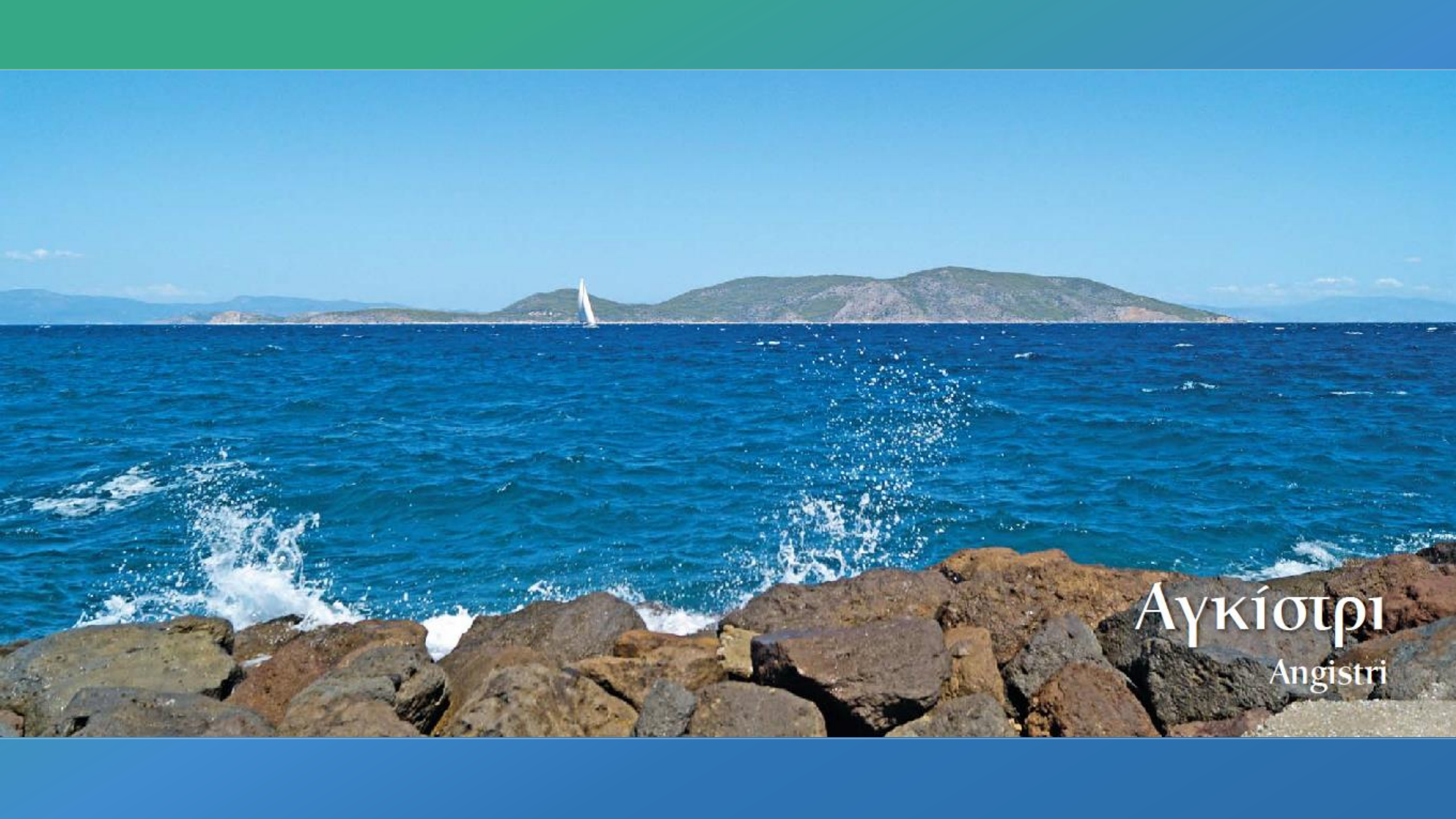
ΕΛΛΑΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISBN: 978-618-85527-0-8

Αγκίστρι
Angistri

Αίγινα
Aegina

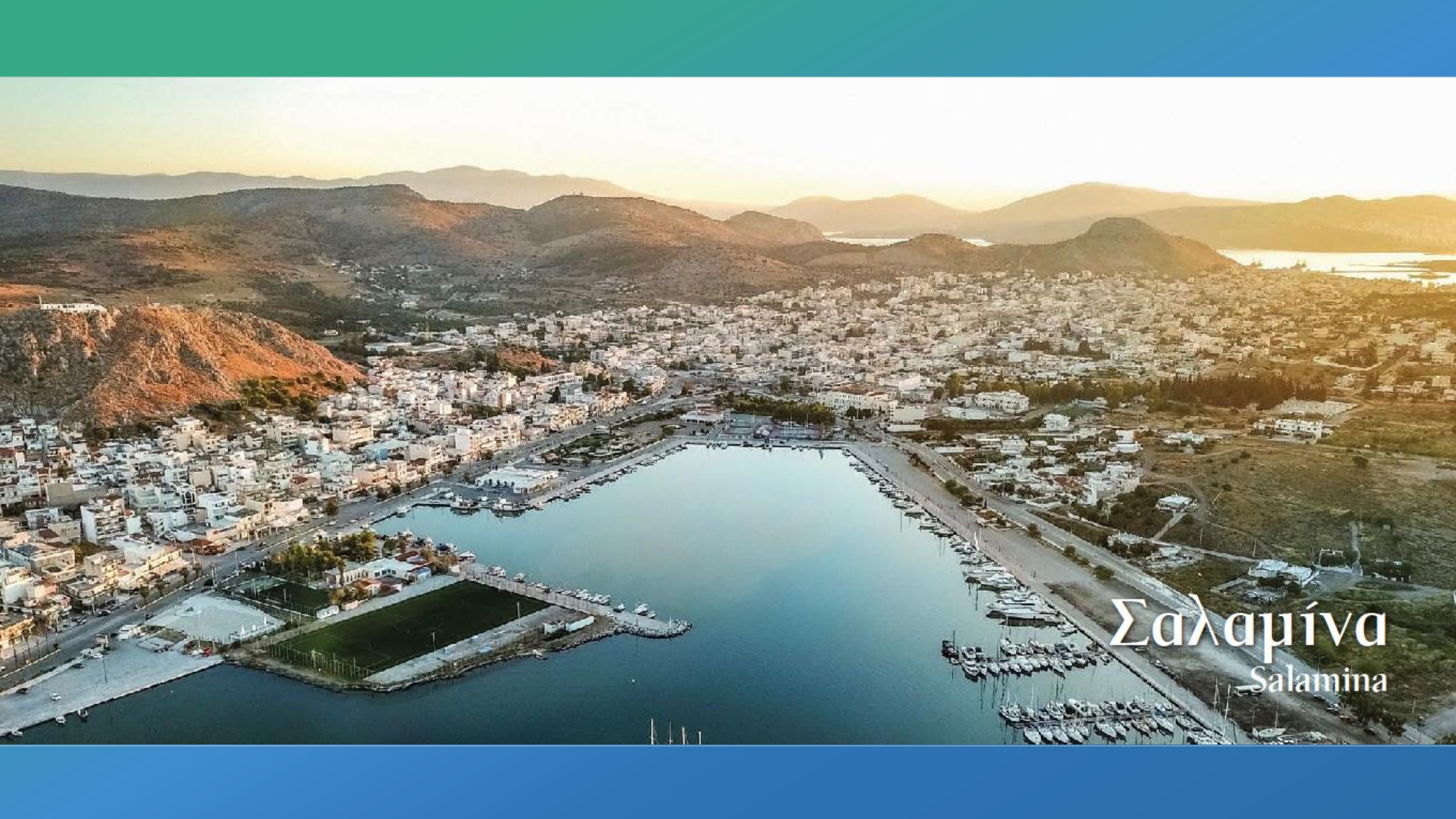

Κύθηρα -
Αντικύθηρα
Kythera - Antikythera

Πόρος
Poros

Σαλαμίνα
Salamina

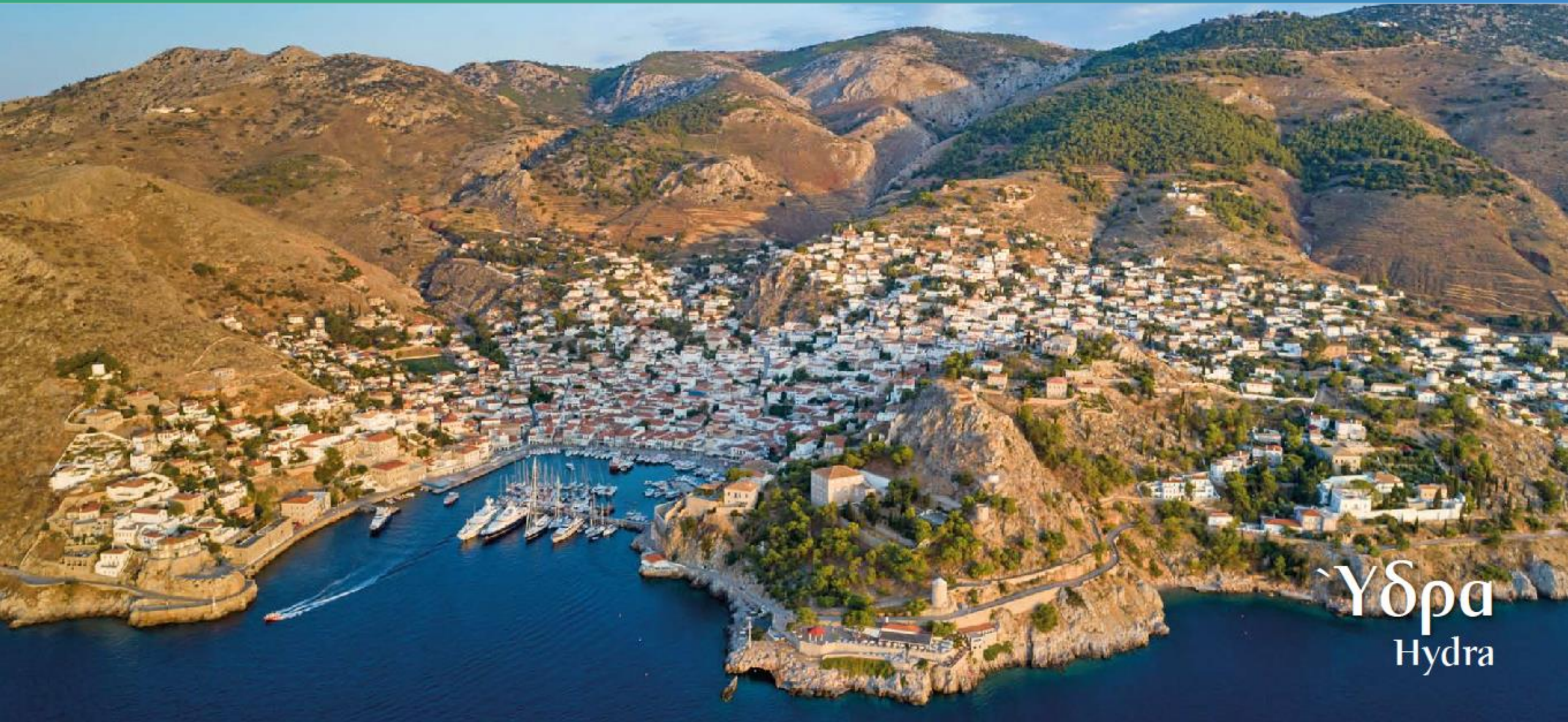
ΣΠΕΤΣΕΣ

Spetses

Τροιζηνία - Μέθανα

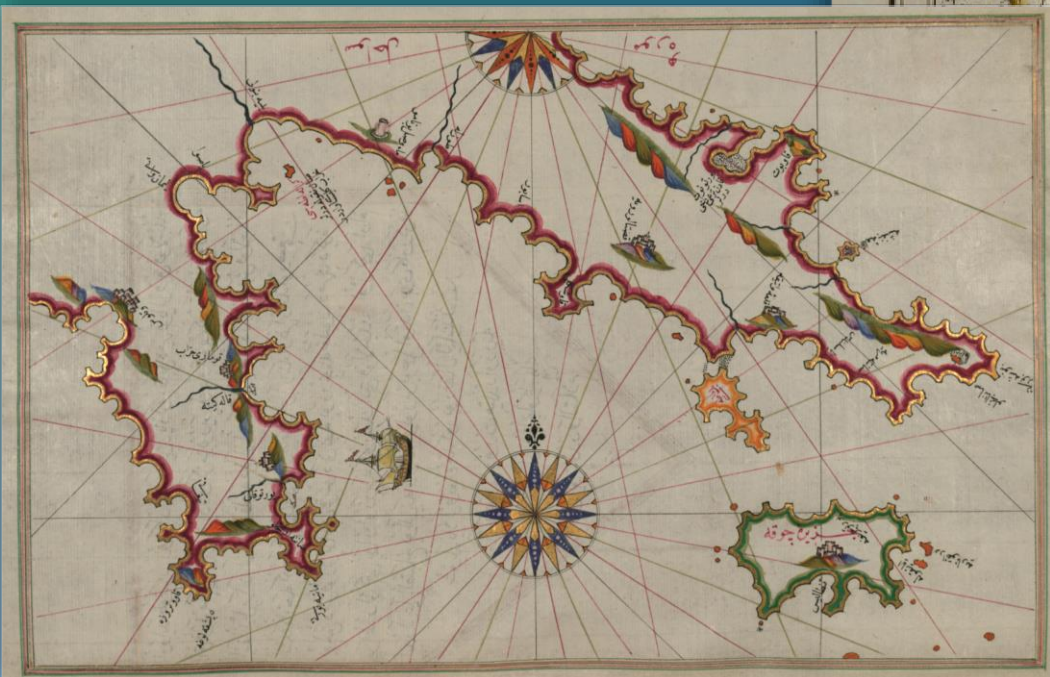
Troizinia - Methana

Ύδρα
Hydra

L'ARGOLIDE,
 L'ÉPIDAURIE, LA TRÉZENIE,
 L'HERMIONIDE, L'ISLE D'ÉGINE
 ET LA CYNURIE.
 Pour le Voyage du Jeune Anacharsis
 par M. BARBIÉ DU BOGAGE.
 Octobre 1785.

μιολίθων ήδη από τους Προϊστορικούς χρόνους. Κατά το παρελθόν, η Αίγινα είχε σπουδαία παράδοση και στην αγγειοπλαστική – τα φημισμένα αιγινίτικα κανάτια, που διατηρούσαν το νερό δροσερό χάρη στα πορώδη τοιχώματά τους, ήταν περιζήτητα παντού. Σήμερα, λίγοι Αιγινίτες συνεχίζουν να ασχολούνται επαγγελματικά με την εν λόγω τέχνη. Με παρόμοιο τρόπο «έσβησε» και η παραδοσιακή δαντελοποιία, το λεγόμενο «κοπανέλι» ή «δαντέλα των Βρυξελλών», μια τέχνη την οποία είχαν διδαχθεί οι Αιγινίτισσες από κάποια ξένη που είχε έρθει από τη Δύση.

ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Η Αίγινα κατέχει εξέχουσα θέση στην ελληνική μυθολογία. Σύμφωνα με το θεωρούμενο ως παλαιότερο τμήμα της *Ιλιάδας*, τον περίφημο «Νηών Κατάλογον» (Β 562), η ονομασία «Αίγινα» μαρτυρείται από τους Πρώιμους Ιστορικούς χρόνους, ενώ παλαιότερα το νησί λεγόταν Οινώνη. Ωστόσο, ο Στράβωνας (8.6.16) αναφέρει και μια άλλη Αίγινα, στην περιοχή της Επιδaurίας. Η λέξη «Αίγινα» ίσως προέρχεται από τη ρίζα «αίγ-», που σχετίζεται με τη θάλασσα και με τοπωνύμια σε ακτές και ποτάμια. Εξάλλου, οι αρχαίοι Έλληνες αποκαλούσαν μεταφορικά «αίγες», δηλαδή καταΐκες, τα κύματα της θάλασσας.

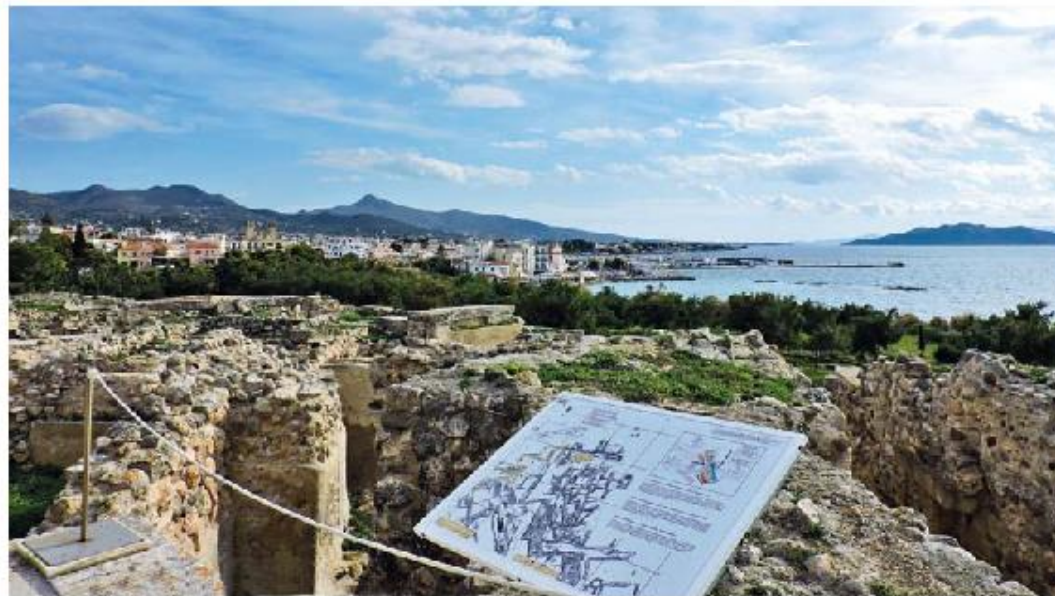
Σύμφωνα με τον μύθο, το νησί πήρε το όνομά του από την Αίγινα, την ομορφότερη από τις 20 κόρες του ποτάμιου θεού Ασωπού. Ο Δίας ερωτεύτηκε την κόρη, την αφήγαγε κρυφά από τον πατέρα της και, για να τη σώσει από την εκδικητικότητα της Ήρας, την έφερε στο –έρημο τότε– νησί Οινώνη. Εκεί απέκτησαν έναν γιο, τον Αιακό, τον οποίο ο Δίας έκανε βασιλιά, αφού μεμερόρφωσε τα μυρμήγκια του νησιού σε ανθρώπους, προκειμένου να του χαρίσει υπηκόους, που ονομάστηκαν Μυρμιδόνες και καθιέρωσαν στο βουνό Όρος τη λατρεία του Ελληνίου Διός. Σύμφωνα με άλλη μυθολογική εκδοχή, ιδρυτής της πανάρχαιας αυτής λατρείας ήταν ο ίδιος ο Αιακός, που, σε περίοδο παρατεταμένης ξηρασίας, ανέβηκε στην ψηλότερη βουνοκορφή του νησιού και προσευχήθηκε στον βροχοποιό θεό, όπως του είχαν ζητήσει οι απεσταλμένοι των ελληνικών πόλεων, ύστερα από χρησμό του Μαντείου των Δελφών. Μετά

την επίκληση του Αιακού, οι ουρανοί άνοιξαν. Ευγνώμονες, τότε, οι Αιγινίτες έκτισαν ναό προς τιμήν του Ελληνίου Διός και ονόμασαν το βουνό Ελλάνιον όρος.

Η συζήτηση μεταξύ των μελετητών αναφορικά με την ετυμολογία της ονομασίας «Μυρμιδόνες» παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον: γλωσσολογικά, η ρίζα της συνδέεται με το «μύριο», που δηλώνει το πλήθος, και τις λέξεις «μύρμος», «Μορμύ» και «μέρμυρο», οι οποίες αετίζονται με τον τρόπο – πιθανότατα, λοιπόν, έχει να κάνει με την εργατικότητα των πρώτων κατοίκων εν γένει. Άλλοι μελετητές κάνουν πιο εξειδικευμένες αναγωγές και τη συνδέουν με τους αρχαίους Αιγινίτες, οι οποίοι συγκέντρωναν αδιάκοπα, σαν τα εργατικά μυρμήγκια, άριστης ποιότητας πηλό για τα εξαιρετικά πηλίνα ειδώλια που κατασκευάζονταν στο νησί.

Ο Αιακός παντρεύτηκε την Ενδιίδα, κόρη του κενταύρου Χείρωνα, με την οποία απέκτησε δύο γιους, τον Πηλέα και τον Τελαμώνα, και αργότερα τη νηρηίδα Ψαμάθη, η οποία γέννησε τον Φώκο. Οι δύο μεγαλύτεροι γιοι του Αιακού δολοφόνησαν τον Φώκο σε αθλητικό αγώνα, καθώς τον φθονούσαν επειδή ήταν καλύτερος αθλητής, και αμέσως εγκατέλειψαν το νησί. Εν συνεχεία, ο Πηλέας παντρεύτηκε τη Θέτιδα στη Θεσσαλία, η οποία γέννησε τον Αχιλλέα, ενώ ο Τελαμώνας μετέβη στη Σαλαμίνα, όπου απέκτησε τον Αίαντα με την Ερίβοια. Έτσι, από προπάτορες Αιγινίτες γεννήθηκαν δύο από τους σπουδαιότερους ήρωες του Τρωικού πολέμου. Ωστόσο, ο σεβασμιος Αιακός δεν συγκώρησε ποτέ τους γιους του για το κακό που διέπραξαν: άνθρωπος βαθύτατα ευσεβής και δίκαιος, μετά τον θάνατό του έγινε δικαστής στον Κάτω Κόσμο, μαζί με τον Ραδάμανθυ και τον Μίνωα.

Η Αίγινα συμμετείχε στον Τρωικό πόλεμο με 80 πλοία. Το ομηρικό κείμενο την εντάσσει στο βασίλειο του Διομήδη, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι, τουλάχιστον κατά τους Πρώιμους Ιστορικούς χρόνους, ίσως και νωρίτερα, το νησί είχε στενή σχέση με την Πελοπόννησο. Από την άλλη, οι αρχαίοι σχολιαστές του ομηρικού κειμένου αποδίδουν την Αίγινα στον Αγαμέμνονα και όχι στον Διομήδη. Είναι βέβαιο, ωστόσο, ότι οι μελετητές δεν είναι ακόμη σε θέση να ορίσουν με ακρίβεια την επικρά-

Ο αρχαιολογικός χώρος στην Κολώνα (φωτογραφία: Δημήτρης Καμάρας)

τεια των μυκηναϊκών ανακτόρων, με εξαίρεση το ανάκτορο της Πύλου. Στο κείμενο της *Ιλιάδας* δεν γίνονται πολλές αναφορές στο νησί, ωστόσο, όπου υπάρχουν τα ονόματα του Αιακού, του Τελαμώνα και του Πηλέα, έχουν πάντοτε ευδιάκριτο ειδικό βάρος στην εξέλιξη της πλοκής.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

Σε ολόκληρο το νησί υπάρχουν διάσπαρτα οικιστικά κατάλοιπα και μνημεία, τεκμήρια ανθρώπινης δραστηριότητας από πανάρχαιες εποχές. Παράλληλα με το ανθρωπογενές, διατηρήθηκε αλώβητο και το अपαράμιλλο φυσικό περιβάλλον. Η Αίγινα

είναι ένας από τους ελάχιστους τόπους στους οποίους «έμεινε απείραχτη η μορφή της, σαν μια εικόνα που, όσο κι αν μάδησε, δεν κάνει να την πειράξεις, πρέπει να την πλησιάσεις σαν προσκυνητής», σημειώνει χαρακτηριστικά ο Ράλλης Κοψίδης στο γλαφυρό έργο του, *Προσκυνητάρι της Αίγινας* (1965).

Από την πρώτη κατοίκησή του, το νησί διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στα ιστορικά δράματα όχι μόνο του Αργοσαρωνικού, αλλά του ευρύτερου ελλαδικού χώρου. Ωστόσο, έως τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν πωλήθηκε στο Βρετανικό Μουσείο

Ιερό Αφαίας

Μακριά από την πόλη και το λιμάνι, στην κορυφή ενός διασωμένου λόφου με εξαιρετική θέα στο βορειοανατολικό τμήμα του νησιού, βρίσκεται το φημισμένο ιερό της Αφαίας. Τα αρχαιολογικά ευρήματα –μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν τα αιγυμνατικά πήλινα ειδώλια γυναικείων μορφών που κρατούν παιδιά– πιστοποιούν τη λατρεία γυναικείας θεότητας πιθανώς σε κάποιο υπαίθριο ιερό ήδη από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, στο τέλος του 14ου π.Χ. αιώνα. Ο μύθος ταυτίζει τη λατρεύμενη θεότητα με την κρητική νύμφη Βριτόμαρτι - Δίκτυνα. Γονείς της ήταν ο Δίας και η Κάρμη. Η νεαρή αγαπούσε το κνήμι και ήταν προστατευόμενη της Αρτέμιδος. Όταν την ερωτεύτηκε παράφορα ο Μίνωας, η θεά έπεσε στο πέλαγος για να του ξεφύγει. Για κακή της τύχη, μπλέχτηκε στα δίκτυα ψαράδων, οι οποίοι τη θεώρησαν θεόσταλο δώρο και την πήραν μαζί τους, όμως την ερωτεύτηκε και κάποιος άνδρας του πληρώματος. Τότε, η Βριτόμαρτις έπεσε για δεύτερη

Τα ερείπια του ναού της Αφαίας (ανά το Greece pictorial, descriptive & historical του Christopher Wordsworth, Λονδίνο 1882)

φορά στη θάλασσα για να γλιτώσει και κολύμπησε με όλες τις δυνάμεις της, ώσπου έφτασε στην Αίγινα. Εκεί, κατέφυγε στο ιερό άλσος της Αρτέμιδος, όπου εξαφανίστηκε με τη βοήθεια της θεάς για αυτό την ονόμασαν Αφαία, που σημαίνει «άφαντη». Στη θέση αυτή ίδρυσαν οι Αιγινήτες το ιερό της, που έμελλε να διανύσει μακραίωνη ιστορική πορεία.

Η υπαίθρια λατρεία συνεχίστηκε έως τα τέλη του 7ου π.Χ. αιώνα, οπότε χτίστηκε και ένας μικρός ναός. Στο μεταίχμιο μεταξύ του 6ου και του 5ου π.Χ. αιώνα, το ιερό έφτασε στο απόγειο της ακμής του, μια εξέλιξη που συνδέεται άρρηκτα με το ιστορικό πλαίσιο της εποχής. Τον 6ο π.Χ. αιώνα, η Αίγινα είχε εξελιχθεί σε πρωτοπόρα ναυτική δύναμη, οι εμπορικοί σταθμοί της είχαν κατακλύσει τις ακτές της Μεσογείου, ενώ τα αιγινήτικα μέτρα και σταθμά επικρατούσαν στις εμπορικές αγορές. Τα πλούσια αναθήματα που έχουν έρθει στο φως από την αρχαιολογική σκαπάνη, και κυρίως τα μνημειώδη κτήρια του ιερού των χρόνων αυτών που διατηρούνται έως σήμερα, πιστοποιούν τη γενική ευημερία του νησιού.

Την περίοδο αυτή (γύρω στο 500-490 π.Χ.) χτίστηκε ο επιβλητικός πώρινος ναός της Αφαίας, που δεσπόζει σήμερα στην κορυφή του λόφου· είναι το σημαντικότερο σωζόμενο μνημείο στο ιερό και ένας από τους καλύτερα διατηρημένους ναούς της ελληνικής αρχαιότητας. Στην ίδια θέση υπήρχε παλαιότερος πώρινος ναός (χτισμένος περίπου το 570 π.Χ.), με τον ίδιο προσανατολισμό, που καταστράφηκε από μεγάλη πυρκαγιά γύρω στο 510 π.Χ. – τα καμένα οικοδομικά λείψανά του χρησιμοποιήθηκαν στη θεμελίωση του νεότερου ναού. Αρχικά, επικρατούσε η άποψη ότι ο καινούργιος ναός ιδρύθηκε προς τιμήν της θεάς Αθηνάς, επειδή η μορφή της κυριαρχούσε στα γλυπτά των αετωμάτων. Ωστόσο, το 1901, οι αρ-

χαιολόγοι εντόπισαν αρχαϊκή επιγραφή, όπου αναγράφεται το όνομα της Αφαίας, που αναφέρει και ο Πλουσαίος (II, 30, 3).

Όταν ανεγέρθηκε ο νεότερος ναός, έγινε εκτεταμένη και πλήρης αναδιάταξη του ιερού, η οποία εξαφάνισε κάθε ίχνος από την παλιά διαμόρφωσή του: σχεδίασαν νέο ορθογώνιο περίβολο, στον άξονα του ναού, που δεν ακολουθούσε πλέον τη φυσική πορεία του βράχου, ενώ ισοπέδωσαν με μεγάλη επιμέλεια το εσωτερικό του τεμένους. Οι εργασίες ήταν κοπιώδεις και απαιτούσαν προηγμένες τεχνικές γνώσεις. Κοντά στη νοτιοανατολική γωνία του περιβόλου, όχι μακριά από την παλιά θέση του, δημιουργήθηκε το νέο μνημειώδες πρότυπο, που διατήρησε την παλιά μορφή του. Έξω από το τέμενος χτίστηκε ένα συγκρότημα κτιρίων για τη διαμονή των ιερέων και των βοηθών τους, τη φύλαξη της σκευής του ιερού και ίσως για τελετουργική εστίαση. Ένα πλακόστρωτο κεκλιμένο επίπεδο συνέδεε τον ναό με τον βωμό σε σήμα Π στα ανατολικά, που απέκτησε επίσης μνημειώδη μορφή και υπερυψώθηκε σε πόδιο έξι βαθμίδων.

Ο εξαιρετικά ταλαντούχος Αιγινήτης αρχιτέκτονας του κτιρίου παραμένει άγνωστος. Ο λαμπρός ναός του θεωρείται ένα από τα αρτιότερα δείγματα δωρικού ρυθμού στην Ελλάδα και σπουδαίο ορόσημο για την αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική, καθώς σηματοδοτεί τη μετάβαση από την Αρχαϊκή στην Κλασική εποχή. Ο συνολικός σχεδιασμός και η κάτοψη του κτιρίου, που είναι λιγότερο μακρόστενη, το διαφοροποιούν ριζικά από τους δωρικούς αρχαϊκούς ναούς του 6ου π.Χ. αιώνα. Το μνημείο διαθέτει τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά και κάποιες τεχνικές λεπτομέρειες ενός τυπικού περίπτερου δωρικού ναού της Κλασικής εποχής. Επιπλέον, δίνει την αίσθηση του μνημειώδους στον θεατή, χωρίς να έχει ιδιαίτερα μεγάλες διαστάσεις (θα χωρού-

Ο ναός της Αφαίας (ανά το Views in Greece του Edward Dodwell, Λονδίνο 1819)

σε τέσσερις φορές στον ναό του Διός, στην Ολυμπία). Οι σοφά υπολογισμένες αναλογίες του ναού του προσδίδουν μια «πρωτόγνωρη ελαφράδα», χαρακτηριστικό της ιωνικής αρχιτεκτονικής – η σύγκρισή με τον προγενέστερο ναό καταδεικνύει εύγλωττα τον νεωτερισμό αυτόν.

Ο ναός στηρίζεται πάνω σε κρηπίδα τριών βαθμίδων· είναι περίπτερος, με 12 κίονες στις μακρές πλευρές και έξι στις στενές. Το κυρίως οικοδόμημα αποτελείται από έναν σπικό με δύο διώροφες (δίτονες) δωρικές κιονοστοιχίες στο εσωτερικό, που το χωρίζουν σε τρία μέρη (κλίτη), καθώς και από πρόδομο και οπισθόδομο, καθένας με δύο κίονες ανάμεσα σε παραστάδες. Τα εμφανή μέρη του ήταν επικαλυμμένα με λευκό μαρμαροκόλλαμα, που προστάτευε τον πωρόλιθο και τον έκανε να μοιάζει με μάρμαρο από μακριά. Η στέγη ήταν δίρροχη, επιστρωμένη με πήλινα κεραμίδια κορινθιακού τύ-

Νησιά της Αττικής

Κατάλοιπα του ιερού του Ποσειδώνου (φωτ.: ιστοσελίδα Δήμου Πόρου)

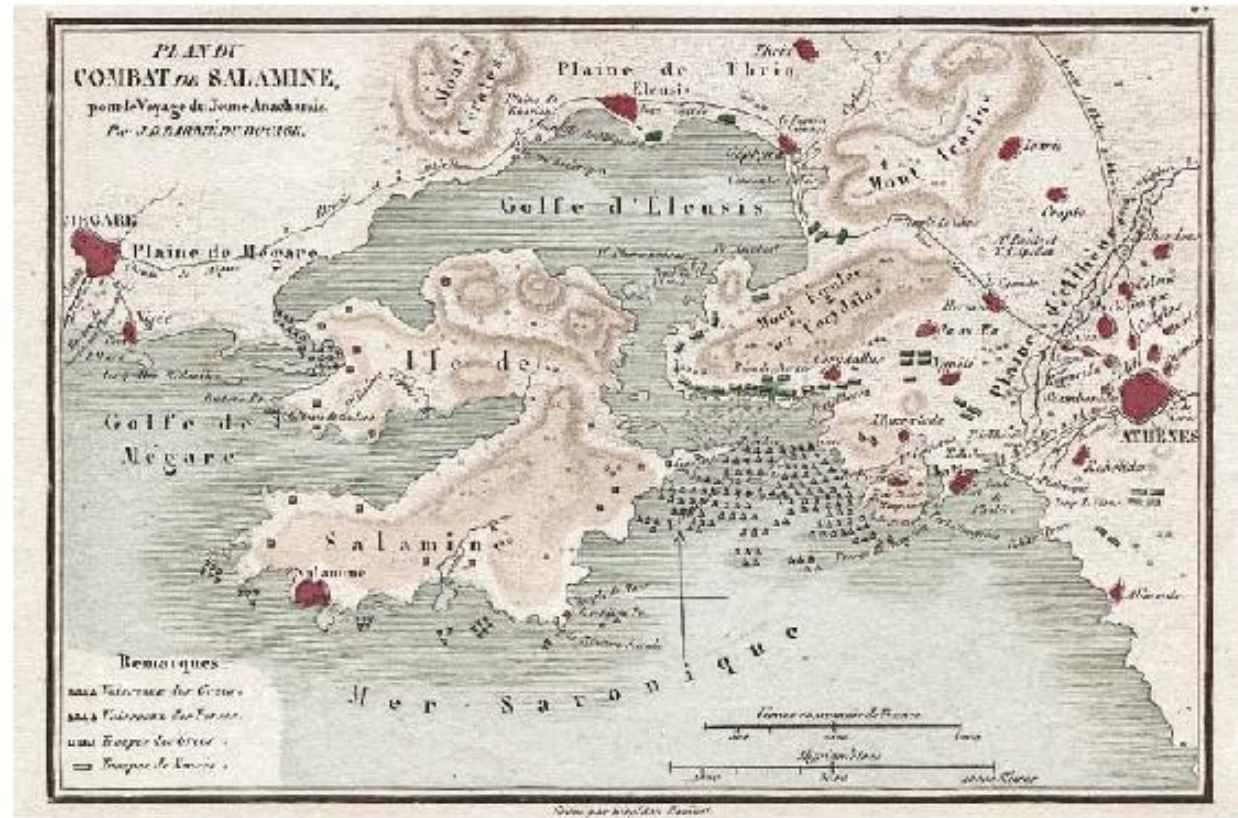
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Οι γραπτές πηγές παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για το νησί, το οποίο κατοικήθηκε χωρίς διακοπή από τους Πρωτοελλαδικούς έως τους Ρωμαϊκούς χρόνους. Σύμφωνα με τον ιστορικό Αντικλείδη (*FGH Hist* 140), αρχικά ο Πόρος ονομαζόταν Ειρήνη. Ωστόσο, ο γεωγράφος Στράβωνας (VIII, 6, 14) σημειώνει ότι ο Πόρος κατά την αρχαιότητα λεγόταν Καλαυρία, ενώ ο Απολλώνιος ο Ρόδιος (III 1243) διασώζει τον παρεμφερή τύπο «Καλαύρεια». Σε επιγραφή (*Syll.*³ 359.1-2), το νησί αναφέρεται και ως «Καλαύρεα».

Στο κέντρο του Πόρου δέσποζε το θαλασσινό ιερό του Ποσειδώνου, που ήταν η έδρα της σπουδαίας αμφικτιονίας της Καλαυρείας. Ο γεωγράφος Στράβωνας (VIII, 374) αναφέρει

ότι στην ένωση συμμετείχαν επτά ισχυρές πόλεις: η Ερμιόνη, η Επίδαυρος, η Αίγινα, η Αθήνα, οι Πρασιές, η Ναυπλία και ο μινύειος Ορχομενός. Σύμφωνα με την ίδια πηγή, το Άργος εντάχθηκε αργότερα στην αμφικτιονία, αντί της Ναυπλίας (αφού την κατέστρεψε, στο β' μισό του 7ου π.Χ. αιώνα), και η Σπάρτη αντί των Πρασιών (όταν υπέταξε τις Πρασιές, λίγο μετά το 550 π.Χ.): κύριος στόχος της ήταν η άμυνα στις επεκτατικές τάσεις του ισχυρού βασιλιά του Άργους Φείδωνα. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου εκφυλίστηκε και η αμφικτιονία εξελίχθηκε σε απλή θρησκευτική ένωση, που δεν διαδραμάτισε ιδιαίτερο ρόλο στις ιστορικές εξελίξεις. Η ακριβής περίοδος ίδρυσής της απασχόλησε ιδιαίτερα την αρχαιολογική έρευνα, με την επικρατούσα άποψη να την τοποθετεί στους Αρχαϊκούς χρόνους. Καθώς τα αρχαιολογικά δεδομένα πιστοποιούν ανθρώπινη παρουσία στον χώρο του

Νησιά της Αττικής

Χάρτης της ναυμαχίας της Σαλαμίνας από το Voyage du jeune Anacharsis en Grèce (1788) του Jean-Jacques Barthélemy

γαρέων. Αργότερα, ο Αθηναίος νομοθέτης Σόλων, ένας εκ των Επτά Σοφών της αρχαιότητας, ώθησε τους συμπατριώτες του να ξεκινήσουν νέο πόλεμο εναντίον των Μεγάρων, ο οποίος κατέληξε, μετά την επιδιαιτησία της Σπάρτης, στην οριστική

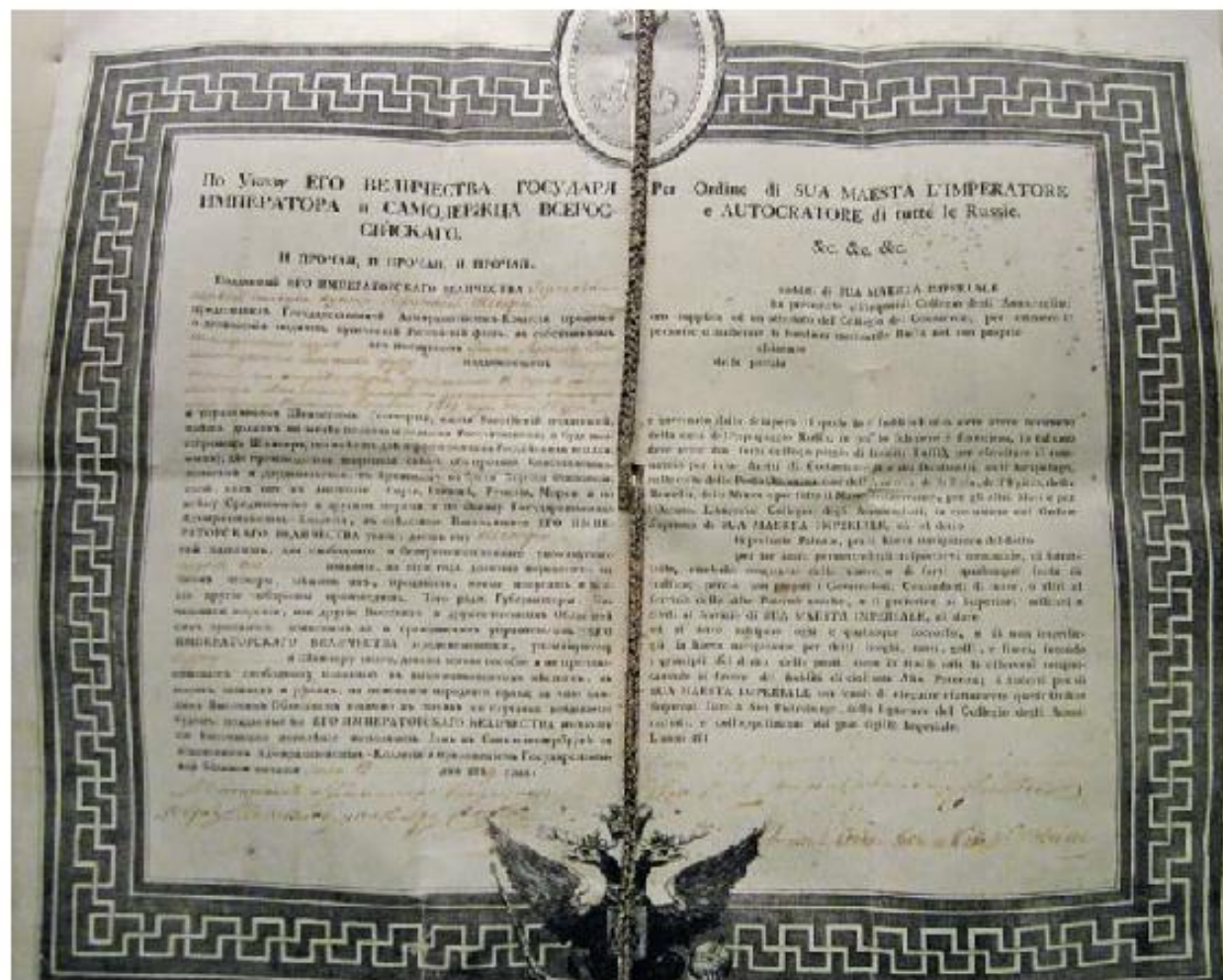
προσάρτηση του νησιού στην Αθήνα, μάλλον περί τα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα. Για τους επόμενους έξι αιώνες, το αστικό κέντρο βρισκόταν στην περιοχή του όρμου των Αμπελακίων, όπου σήμερα διακρίνονται ερείπια κτιρίων, ακυρώσεων και λιμενικών εγκαταστάσεων. Στη Σαλαμίνα μετακινήθηκαν Αθηναίοι κληρούχοι, αλλά οι λεπτομέρειες για το καθεστώς που επιβλήθηκε παραμένουν ασαφείς. Πάντως, δεν οργανώθηκε

Νησιά της Αττικής

Το επιβλητικό ενετικό κάστρο στη Χώρα

Νησιά της Αττικής

Έγγραφο άδειας για την ύψωση ρωσικής εμπορικής σημαίας σε πλοίο Υδραίου πλοιοκτήτη, το 1819 (Μουσείο Υδρας)

σώρευση κεφαλαίων στο νησί. Η Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), μετά το τέλος του Α΄ Ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-1774), σύμφωνα με την οποία οι Οθωμανοί υποχρεώθηκαν να αφήνουν τα ελληνικά πλοία με ρωσική σημαία να διαπλέουν ελεύθερα τα Στενά του Ευξείνου Πόντου, έδωσε τεράστια ώθηση στο ελληνικό θαλάσσιο εμπόριο. Έτσι, πέρα-

«Υδραίος ναυτικός» του Louis Dupré (στο Voyage à Athènes et à Constantinople, Παρίσι 1825)

σε στα χέρια των Ελλήνων ναυτικών, υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η μεταφορά των ρωσικών σιτηρών στη δυτική Ευρώπη. Ο υδραίικος στόλος αριθμούσε 150 πλοία, ενώ συνεχώς κατέφτανε στο νησί εργατικό δυναμικό, κυρίως από τις παράκτιες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Ωστόσο, δεν έλειψαν και οι επιδημίες, κυρίως της πανώλης, που σφείλονταν στις θαλάσσιες μετακινήσεις.

Χάρη στους έμπειρους Υδραίους ναυτικούς που υπηρετούσαν στον οθωμανικό στόλο, η Ύδρα σταδιακά κέρδισε την εύνοια της οθωμανικής διοίκησης, με αποτέλεσμα να γίνει αυτοδιοίκητη. Το 1802 εστάλη στο νησί ο ντόπιος Γεώργιος Δήμας Βούλγαρης, ευνοούμενος του Καπετάν Πασά-τοποθετήθηκε από τον σουλτάνο ως μιτάς κοτζαμπάσης (διοικητής) και ναζήρης (επόπτης) της Ύδρας, με σκοπό να οργανώσει τα δημόσια πράγματα και να επιβάλει την τάξη. Άνθρωπος ικανός και συνετός, έχοντας την εύνοια των Οθωμανών, ο «Μπέης», όπως τον αποκαλούσαν, έκανε την Ύδρα έναν ευνομούμενο τόπο. Μετά τη διακυβέρνηση του Βούλγαρη, το νησί γνώρισε χρόνια οικονομικής ευρωστίας, στην οποία συνετέλεσε η μερική καταστολή της πειρατείας. Οι συνεχείς νικηφόροι αγώνες με τους πειρατές, που τότε λυμαίνονταν τη Μεσόγειο, κατέστησαν τα υδραϊκά πληρώματα αήτητα στις πολεμικές επιχειρήσεις της θάλασσας. Επίσης, οι Υδραίοι ναυτικοί «έσπασαν» με εξαιρετική επιτυχία τον αποκλεισμό που είχε επιβάλει η Αγγλία στη διάρκεια των Ναπολεόντειων πολέμων (1803-1815) και εφοδίαζαν με δημητριακά τα γαλλικά λιμάνια, αποκομίζοντας τεράστια οικονομικά οφέλη. Η Ύδρα έγινε πρωτοπόρος στη ναυτιλία και στο θαλάσσιο εμπόριο, η πρώτη ναυτική δύναμη ανάμεσα στα ελληνικά νησιά· διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στα ιστορικά δρώμενα της ανατολικής Μεσογείου και γνώρισε πρωτόγνωρη οικονομική και πνευματική άνθηση. Δεν είναι τυχαίο ότι ο πανίσχυρος Ιμπραήμ αποκαλούσε το νησί «Μικρή Αγγλία».

Το μπρίκι «Άρης» του Αναστάσιου Τσαμαδού

Ωστόσο, η ευημερία δεν κράτησε πολύ. Η ήττα του Ναπολέοντα άλλαξε δραματικά τα δεδομένα στη Μεσόγειο. Οι Δυτικοευρωπαίοι πήραν ξανά τα νηιά του θαλάσσιου εμπορίου, με συνέπεια η οικονομία της Ύδρας και των άλλων νησιών του Αργοσαρωνικού να υποστεί ισχυρά πλήγματα. Τις παραμονές της Επανάστασης υπήρχε μεγάλος αριθμός ναυτικών, εξαιρετικά

εμπειροπόλεμων, που είχαν μείνει άνεργοι και ήταν πολύ δυσχερή η αναζήτηση. Η συνακόλουθη οικονομική εξαθλίωση των πληρωμάτων οδήγησε σε κοινωνικές αντιπαραθέσεις, στις οποίες η Επανάσταση έμελλε να αποτελέσει τη μοναδική διέξοδο.

Η Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας

Αναμφίβολα, το σημαντικότερο γεγονός της εποχής που συνδέεται με την Τροιζηνία είναι η Γ΄ Εθνική Συνέλευση των επαναστατών, η οποία έλαβε χώρα το 1827 στον Δαμαλά, γνωστότερη ως «Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας». Στις ημέρες μας διοργανώνονται ποικίλες εκδηλώσεις στην τοπική κοινότητα Τροιζήνας για τον εορτασμό της επετείου.

Η Γ΄ Εθνική Συνέλευση είχε ξεκινήσει τις εργασίες της στην Επίδαυρο, τον Απρίλιο του 1826, αλλά διακόπηκε λόγω της πτώσης του Μεσολογγίου και αναβλήθηκε. Οι κομματικές διαμάχες που ακολούθησαν είχαν ως αποτέλεσμα τη διάσπαση του σώματος των πληρεξουσίων. Η μία πλευρά προσπάθησε να συνεχίσει την Εθνοσυνέλευση στην Αίγινα και η αντίπαλη παράταξη στην Ερμιόνη. Μετά την παρέμβαση επιφανών φιλελλήνων, και καθώς αυξανόταν η λαϊκή δυσαρέσκεια για τον διχασμό, επιλέχθηκε τελικά ως συμβιβαστική λύση ο Δαμαλάς.

Έτσι, η Εθνοσυνέλευση πραγματοποιήθηκε, από τις 19 Μαρτίου έως τις 5 Μαΐου 1827, σε ένα ειδικά διαμορφωμένο χώρο του Δαμαλά, όπου τοποθετήθηκαν πάγκοι σε ημικυκλική διάταξη για τους σχεδόν 200 πληρεξουσούς. Πρόεδρος ήταν ο Γεώργιος Σισίνης, πρόκριτος της Γαστούνης. Το πολυπληθές κοινό που παρακολουθούσε τις συνεδριάσεις ήταν εκδηλωτικό και ο φρούραρχος Νικήτας Σταματελόπουλος (Νικηταράς), ανιψιός του Κολοκοτρώνη, επανέφερε στην τάξη όσους θορυβούσαν υπερβολικά, ενίοτε πετώντας τους λεμόνια.

Η Γ΄ Εθνική Συνέλευση ασχολήθηκε με πλήθος θεμάτων και παρήγαγε σημαντικό έργο, εκδίδοντας συνολικά 24 ψηφίσματα. Το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος»

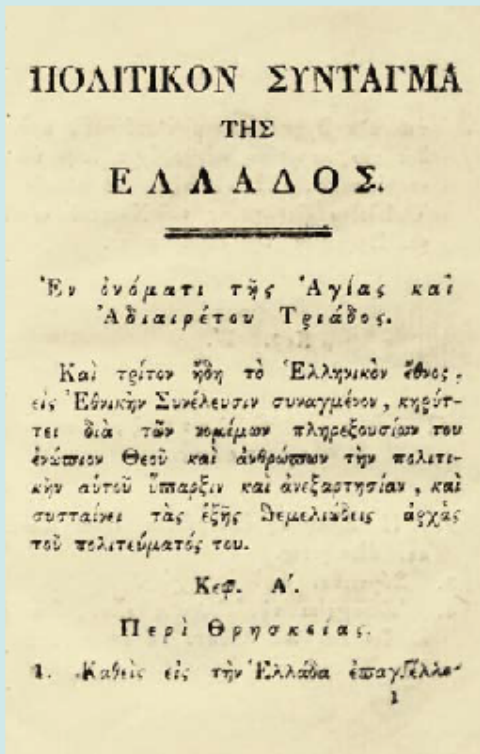
Το μνημείο για τη Γ΄ Εθνική Συνέλευση στην πλατεία της Τροιζήνας

ήταν το τρίτο κατά σειρά Σύνταγμα της Επανάστασης και θεωρείται εξαιρετικά δημοκρατικό και φιλελεύθερο για την εποχή του. Με άλλα ψηφίσματα ανατέθηκαν η διακυβέρνηση του κράτους για επτά χρόνια στον Ιωάννη Καποδίστρια, η αρχηγία του στρατού στον Ιρλανδό στρατιωτικό Ρίτσαρντ Τσορτς και η αρχηγία του στόλου στον Σκοτσέζο λόρδο Τόμας Κόκραν. Επίσης, διορίστηκε επιτροπή για τον έλεγχο των δανείων της ανεξαρτησίας. «Σκιά» στις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης έριξε η αναγγελία του θανάτου του Γεώργιου Καραϊσκάκη, στις 23 Απριλίου, έπειτα από τη μάχη στο Φάληρο.

Δυστυχώς, οι εσωτερικές έριδες δεν σταμάτησαν μετά τη Γ΄ Εθνική Συνέλευση, ο διορισμός του Κόκραν δεν απέδωσε τα αναμενόμενα, ενώ μία από τις πρώτες ενέργειες του Καποδίστρια, το 1828, ήταν η αναστολή του Συντάγματος της Τροιζήνας, λόγω των περιστάσεων.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί μια μικρή ιστορική λεπτομέρεια από το περιθώριο της Εθνοσυνέλευσης. Οι πασίγνωστες προσωπογραφίες εκ του φυσικού του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και του Νικηταρά, οι οποίες μάλιστα φέρουν και την υπογραφή τους, φιλοτεχνήθηκαν από τον Βαυαρό Καρλ Κρατσόιζεν στον Δαμαλά, όπως σημείωσε ευδιάκριτα ο φιλέλληνας στρατιωτικός και καλλιτέχνης στο άνω μέρος των έργων του, που σήμερα βρίσκονται στην Εθνική Πνακοθήκη. Τα σχέδια αυτά λιθογραφήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν σε πάμπολλες απεικονίσεις των συγκεκριμένων αγωνιστών, στην περίπτωση δε του Κολοκοτρώνη και στο χαρτονόμισμα των 5.000 δραχμών.

Η πρώτη σελίδα του Συντάγματος της Τροιζήνας

Μνημεία της Αγγλοκρατίας

Όπως και στα υπόλοιπα Επτάνησα, οι Βρετανοί υλοποίησαν ένα πρόγραμμα κατασκευής δημόσιων έργων και βελτίωσης των υποδομών.

Η εντυπωσιακή γέφυρα στο Κατούνι θεωρείται η μεγαλύτερη πέτρινη στην Ελλάδα: έχει μήκος 110 μέτρων, πλάτος 6 μέτρων, στηρίζεται σε 13 τόξα και ολοκληρώθηκε το 1826· σχεδιάστηκε από τον τότε τοποτηρητή Τζον Μακφέιλ και, σύμφωνα με την τοπική παράδοση, χτίστηκε εκεί ώστε αυτός, επιβλέποντας την κατασκευή, να συναντά μια νεαρή γυναίκα από το Κατούνι για την οποία ενδιαφερόταν. Άλλο έργο του Μακφέιλ ήταν η γέφυρα του Ποταμού, που κατασκευάστηκε το 1823· στηρίζεται σε 7 τόξα, έχει μήκος 60 μέτρων και πλάτος σχεδόν 7 μέτρων.

Σχολικά κτίρια της Αγγλοκρατίας σώζονται σε διάφορες τοποθεσίες των Κυθήρων, αλλά το ωραιότερο και καλύτερα διατηρημένο είναι το σχολείο της Μπλαπιδέας, κοντά στο Λιβάδι· οικοδομήθηκε το 1825 και διαθέτει 11 μεγάλα γοθτικά παράθυρα. Σε αυτό φοιτούσαν τα παιδιά από τις γύρω κοινότητες και λειτούργησε έως τις αρχές του 20ού αιώνα.

Το 1817 κατασκευάστηκε στο Καψάλι το Λοιμοκαθαρτήριο· το κτίσμα διαθέτει φρουριακά στοιχεία και ανήκει σήμερα σε ιδιώτες. Τέλος, ο Φάρος στο Μουδάρι έχει ύψος 25 μέτρων και ανεγέρθηκε το 1857 στο βορειότερο άκρο του νησιού, το ακρωτήριο Σπαθί, ενώ φάροι εγκαταστάθηκαν επίσης στο Καψάλι και στα Αντικύθηρα.

Αριστερά: Η γέφυρα στον Ποταμό (φωτογραφία: C. Messier). Δεξιά: Το σχολείο της Μπλαπιδέας

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΡΓΟΥ

Πέτρος Καρούτσος, *Καλλιτεχνικός Επιμελητής*

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

Δρ Αναστασία Λερίου, *Αρχαιολόγος*

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Δρ Αναστασία Λερίου, Πέτρος Καρούτσος

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Δημήτριος Κίτσος, *Ιστορικός MA Πολυμικών Σπουδών*
Λίλα Πατσιάδου, *Αρχαιολόγος MA Archaeology & Heritage*

ΕΡΕΥΝΑ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Δημήτριος Κίτσος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ - ΤΥΠΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Χρήστος Γιαμαρέλλος

ΑΠΟΔΟΣΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ

Ξανθή Τσιφτσιή, *Μουσειολόγος MA Museum Studies*

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Δημήτρης Πανάγος, Χρήστος Μαμμέλης

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Printfair Ltd

Βιολέτας 3, Τ.Κ. 13671, Αχαρναί, τηλ.: 210-246979

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Βιβλιοδετική Αττικής - Ιωάννης Μάντης & Υιοί Ε.Ε.
τηλ.: 210-6025275

PROJECT MANAGER

Petros Karoutsos, *Art Director*

ACADEMIC SUPERVISOR

Dr Anastasia Leriou, *Archaeologist*

CREATIVE MANAGEMENT - GENERAL EDITING

Dr Anastasia Leriou, Petros Karoutsos

WRITERS

Dimitrios Kitsos, *Historian MA War Studies*
Lila Patsiadou, *Archaeologist MA Archaeology & Heritage*

RESEARCH - IMAGE DOCUMENTATION

Dimitrios Kitsos

COPY-EDITING

Christos Giamarellos

ENGLISH RENDERING

Xenia Tsiftsi, *Museologist MA Museum Studies*

DESKTOP PUBLISHING

Dimitris Panagos, Christos Mammelis

PRINTING

Printfair Ltd

3 Violetas Str, PC: 136 71, Acharnai, tel: +30 210-2469799

BINDING

Attika Binding - Ioannis Mantis & Sons LLP
tel: +30 210-6025275

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ**GK MEDIA PUBLISHING I.K.E.**

Λ. Συγγρού 206, 17672 Καλλιθέα, Τηλ.: 210-9580876

© 2021 ΔΙΚΤΥΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΔΗΜΩΝ Π.Ε. ΝΗΣΩΝ ΑΤΤΙΚΗΣ

ISBN: 978-618-85527-0-8

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολο ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης - Παρισίου που κυρώθηκε με τον ν. 100/1975. Τέλος απαγορεύεται η αναπαραγωγή της συνολικής αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου (στοιχιοθεσία, εξωφύλλου κ.λπ.) με φωτοτυπίες ή άλλες μεθόδους σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993. All rights reserved.